

182 ROCZNICA WYBUCHU POWSTANIA LISTOPADOWEGO

Powstanie listopadowe, wojna polsko-rosyjska 1830-1831 – polskie powstanie narodowe przeciw Rosji, które wybuchło w nocy z 29 na 30 listopada 1830 roku, a zakończyło się 21 października 1831 roku Zasięgiem swoim objęło Królestwo Polskie i oraz Litwę, Żmudź i Wołyń. W rocznicę wybuchu powstania obchodzony jest Dzień Podchorążego.

Herb Królestwa Polskiego 1830 r.

Główną przyczyną wybuchu powstania listopadowego było nieprzestrzeganie przez cesarza Imperium Rosyjskiego postanowień Konstytucji z 1815 roku. Aleksander I w 1819 roku zniósł wolność prasy i wprowadził cenzurę prewencyjną. W roku 1821 zawieszono wolność zgromadzeń i zakazano działalności masonerii. W 1822 roku skazano Waleriana

Łukasińskiego, przywódcę Wolnomularstwa Narodowego. W roku 1823 Rosjanie rozbili sieć tajnych stowarzyszeń w prowincjach zabranych. Nikołaj Nowosilcow rozpoczął prześladowanie członków towarzystw filomatów i filaretów. W 1825 roku car zlikwidował jawność obrad sejmowych. Jednocześnie wzmożyły się prześladowania polskich organizacji niepodległościowych. W 1827 roku nastąpiły aresztowania członków Towarzystwa Patriotycznego. Sąd Sejmowy, wydając łagodne wyroki na podejrzanych i oczyszczając ich z zarzutu zdrady stanu, pośrednio potwierdził, że występowali oni w dobrej wierze przywrócenia przestrzegania zapisów konstytucji 1815 roku. Polska opinia publiczna straciła też wtedy ostatecznie złudzenia co do prawdziwych zamierzeń cara Mikołaja I. Dotychczas ludzono się, że Rosja wypełni zobowiązanie zawarte w akcie końcowym Kongresu Wiedeńskiego, gdzie car zobowiązywał się do przeprowadzenia tzw. rozszerzenia wewnętrznego (chodziło o przyłączenie do Królestwa prowincji zabranych w granicach przedrozbiorowych z 1772 roku). W lipcu i sierpniu 1830 roku wybuchły zwycięskie rewolucje we Francji i w Belgii, które doprowadziły do podważenia systemu Świętego Przymierza. 17 października car rozkazał przygotowanie mobilizacji alarmowej wojska polskiego i rosyjskiego. 21 października książe Franciszek Ksawery Drucki - Lubeczki otrzymał polecenie przygotowania finansów Kongresówki na wypadek wojny.

24 listopada Kongres Narodowy w Brukseli zdetronizował króla Niderlandów i ogłosił faktyczną niepodległość Belgii. 28 listopada dotarła do Królestwa Polskiego wieść o upadku prorosyjskiego rządu Wielkiej Brytanii księcia Artura Wellingtona. Jednocześnie już 23 listopada członkowie sprzysiężenia Podchorążych byli ostrzeżeni o ich dekonspiracji i przygotowanych aresztowaniach. Wydawać by się mogło, że nadszedł ostatni dogodny moment do przeprowadzenia powstania.

Podporucznik Piotr Wysocki

W roku 1828 w warszawskiej Szkole Podchorążych Piechoty zawiązało się sprzysiężenie pod dowództwem podporucznika Piotra Wysockiego przeciwko wodzowi naczelnemu wojsk

Królestwa Polskiego i dowódcy sił rosyjskich stacjonujących w zachodnich guberniach Rosji, wielkiemu Księciu Konstantemu, który był bratem cesarza Rosji i króla Polski Mikołaja I. Był on powszechnie znienawidzony za stworzenie systemu tajnej policji i donosicielstwa, a także za publiczne poniżanie polskich oficerów.

Sygnalem do wybuchu powstania miał być pożar browaru na Solcu i kamienicy przy ul. Dzikiej. Powstanie wybuchło wieczorem ok. godz. 18:00 29 listopada 1830 roku, gdy podporucznik Piotr Wysocki wszedł do Szkoły Podchorążych Piechoty w Łazienkach, przerwał zajęcia z taktyki – wygłosił mowę: „*Polacy! Wybiła godzina zemsty. Dziś umrzeć lub zwyciężyć potrzeba! Idźmy, a piersi wasze niech będą Termopilami dla wrogów*” wyprowadzając podchorążych na miejsce zbiórki – pod pomnik króla Jana III Sobieskiego.

Starcie belwederczyków z kirasjerami rosyjskimi na moście w Łazienkach 29 listopada 1830 Obraz Wojciecha Kossaka

Grupa 24 spiskowców, złożona głównie z młodych inteligentów (m.in. Ludwik Nabelak, Seweryn Goszczyński, Leonard Rettel) wraz z częścią podchorążych, opanowała Belweder – rezydencję wielkiego księcia. Jednakże Konstanty zdołał się przed napastnikami ukryć. Podobno zbiegł z pałacu przebrany w kobiece ubrania. Powstańcy tylko dzięki pomocy 15 000 pospólstwa i plebsu warszawskiego zdobyli wówczas Arsenał. Z rąk powstańców zginęło sześciu przeciwnych powstaniu generałów: Stanisław Trębicki, Maurycy Hauke, Stanisław Potocki, Ignacy Blumer, Tomasz Siemiątkowski, Józef Nowicki – zastrzelony wskutek pomyłki i pułkownik Filip Meciszewski.

Następnego dnia, wraz z uzbrojoną ludnością cywilną, opanowali stolicę. W ten sposób spisek wojskowy przekształcił się w powstanie. Wielki książę Konstanty z częścią wiernych mu generałów i wojsk wycofał się z Warszawy do karczmy na Wierzbnie, nie podejmując działań przeciwko powstańcom (w 1831 r. zmarł na cholera, według innej wersji został otruty).

30 listopada Rada Administracyjna powołała Straż Bezpieczeństwa dowodzoną przez Piotra Łubieńskiego, której zadaniem było rozbrojenie zrewoltowanej ludności cywilnej Warszawy. Broń odbierano powstańcom, zakazano też używania rewolucyjnych kokard granatowo – biało – czerwonych, wprowadzając w ich miejsce białe.

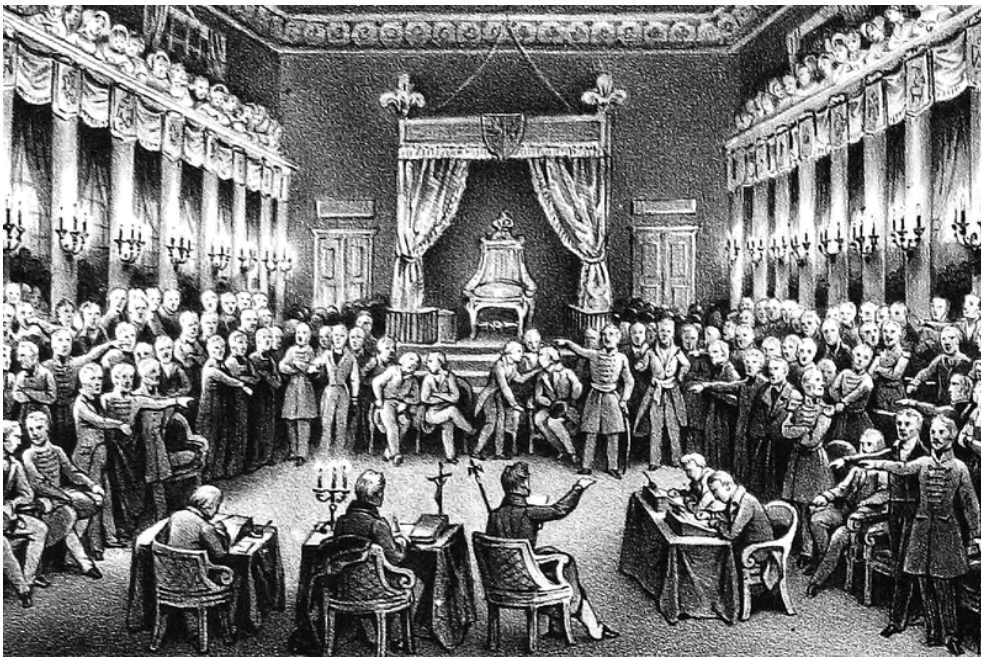
Porwanie dzieci polskich na Placu Zamkowym w Warszawie

Po nieudanych próbach rozbrojenia powstańców przez Radę Administracyjną (kierowaną przez księcia Franciszka Ksawerego Druckiego – Lubeckiego) będącą cywilną władzą Królestwa, nastąpiła eskalacja ruchu powstańczego. 1 grudnia powstało Towarzystwo Patriotyczne, kierowane przez Maurycego Mochnackiego, które domagało się podjęcia natychmiastowej akcji zbrojnej przeciwko wojskom rosyjskim stacjonującym w Królestwie. Ulegając tym naciskom Rada Administracyjna dokooptowała do swojego składu polityków Towarzystwa, co z kolei wywołało sprzeciw żywiołów konserwatywnych. W celu spacyfikowania nastrojów 3 grudnia 1830 roku rozwiązano Radę Administracyjną i wyłoniony został Rząd Tymczasowy, którego prezesem został książę Adam Jerzy Czartoryski. Wodzem Naczelnym rząd mianował gen. Józefa Chłopickiego. Ten 5 grudnia ogłosił się dyktatorem powstania usiłując jednocześnie doprowadzić do rokowań z carem. W tym celu zaproponował mediację Prus w sporze z Rosją. Wyślany przez Chłopickiego do Mikołaja I pułkownik Tadeusz Wyleżyński ujawnił mu dyslokację wojsk polskich.

Książę Drucki-Lubecki udał się do Petersburga, by tam na czele polskiej delegacji rozpocząć rokowania z carem. Powołując się na powierzone jej instrukcje sejmowe delegacja ta miała się domagać od Mikołaja I respektowania postanowień konstytucji z 1815 roku, rozciągnięcia jej postanowień na Litwę, Wołyń i Podole, zwołania Sejmu z udziałem posłów z ziem zabranych, natychmiastowego opuszczenia terytorium Królestwa Polskiego przez wojska rosyjskie. 13 grudnia car wprowadził stan wojenny w prowincjach zabranych i wydał ukaz o przeprowadzeniu mobilizacji korpusu interwencyjnego pod dowództwem feldmarszałka Iwana Dybicza, który miał stłumić powstanie. 17 grudnia Mikołaj I wydał manifest do Polaków, w którym nakazywał przywrócenie Rady Administracyjnej w jej składzie pierwotnym i skoncentrowanie wojsk polskich w okolicach Płocka.

Jednakże sytuacja w Królestwie uległa dalszej radykalizacji. 20 grudnia Sejm wydał manifest, w którym ogłosił powstanie narodowe przeciw Rosji, przedstawiając opinii międzynarodowej przyczyny jego wybuchu. **Zareczona wolność osobista zgwałcona, zapelniono więzienia, wojenne sądy postanowione na osoby cywilne, rozciągnięto sromotne kary na obywateli, których całą winą było, że ducha i charakter narodowy ratować od zepsucia i zguby zamierzali. O ile Rosja zaatakuje Królestwo wróg nasz nad jedną tylko pustynią więcej panowanie swoje roztoczy.**

21 grudnia dyktator Józef Chłopicki rozwiązał Rząd Tymczasowy i w jego miejsce powołał Radę Najwyższą Narodową. 29 grudnia dyktator powołał Komisję Rozpoznawczą, do rozpatrzenia spraw osób podejrzanych o szpiegostwo. 17 stycznia, wobec fiaska rokowań z Mikołajem I, który zażądał bezwarunkowej kapitulacji powstańców gen. Chłopicki złożył dyktaturę. Radykalne Towarzystwo Patriotyczne kierowane przez Joachima Lelewela zdobyło wówczas decydujący głos w sejmie, który 25 stycznia 1831 roku na wniosek posła Romana Sołtyka podjął uchwałę o detronizacji Mikołaja I, co było równoznaczne z zerwaniem unii personalnej i aktem niepodległości Królestwa.

Detronizacja cara Mikołaja I 25 stycznia 1831 r.

W odpowiedzi na uchwałę sejmową granice Królestwa Polskiego przekroczyła 115 tys. armia rosyjska z 336 działami pod wodzą feldmarszałka Iwana Dybicza, który uzyskał od cara nieograniczoną władzę nad ośmioma województwami Królestwa Polskiego. 29 stycznia 1831 sejm powołał w miejsce rozwiązanej Rady Najwyższej Narodowej Rząd Narodowy. W jego składzie znaleźli się: książę Adam Jerzy Czartoryski, Wincenty Niemojowski, Stanisław Barzykowski, Teofil Morawski i Joachim Lelewel.

Bitwa pod Stoczkiem 1831

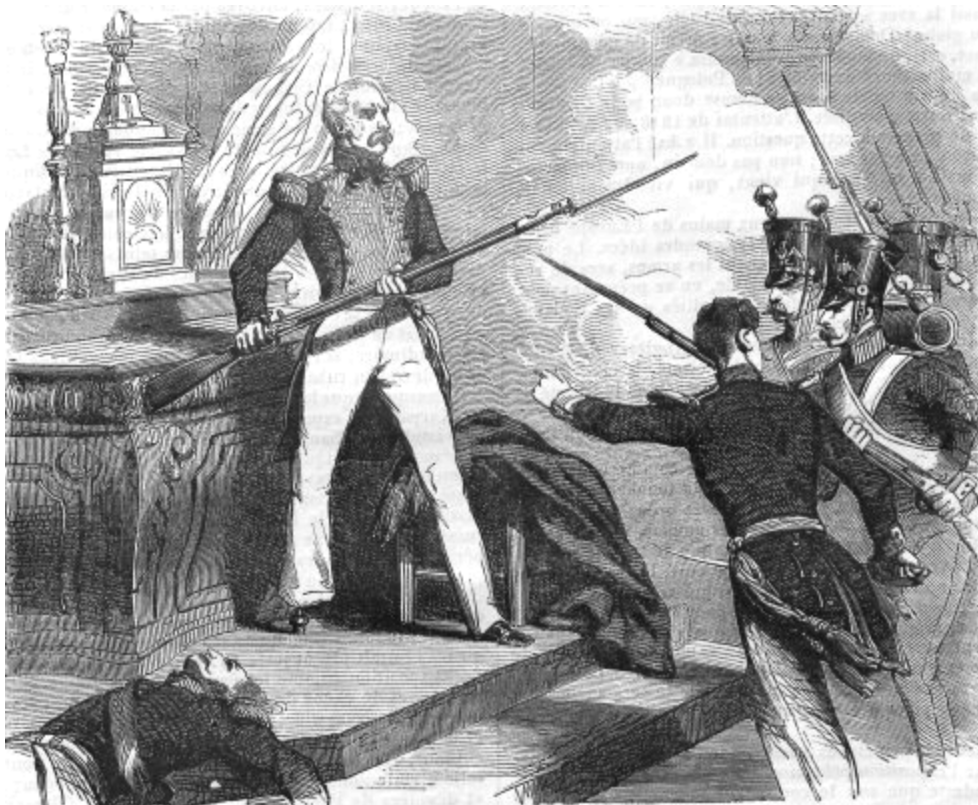
Po początkowych odosobnionych sukcesach polskich w bitwach pod Stoczkiem 14 lutego i Wawrem, doszło do rosyjskiej próby szturmu na Warszawę. Jednak nierozstrzygnięta bitwa o Olszynkę Grochowską 25 lutego 1831 roku, podczas której ciężko ranny został Chłopicki, uniemożliwiła te plany i przyniosła stronie polskiej sukces taktyczny.

Bitwa pod Grochowem 1831

Po bitwie dyktaturę objął generał Jan Skrzynecki, który obawiał się podjąć kontrofensywę. Zgodził się na to dopiero pod koniec marca. Śmiały plan opracowany przez generała Ignacego Prądzyńskiego przyniósł sukcesy w bitwach pod Wawrem (II), Dębem Wielkim i Iganiami. Potem Skrzynecki przerwał jednak kontrofensywę. Dopiero w maju zgodził się na nowy plan Prądzyńskiego przewidujący rozbicie rosyjskich pułków gwardyjskich operujących w rejonie Łomży i Ostrołęki. W wyniku zwlekania wodza przewagę uzyskały wojska rosyjskie. Wojska Mikołaja I osłabiła wybuchła w kwietniu epidemia cholery i gorączka tyfoidalna. 15 sierpnia Towarzystwo Patriotyczne podjęło próbę dokonania zamachu stanu. Tłum warszawski zamordował więzionych na Zamku Królewskim zdrajców. Chaos opanował wówczas generał Jan Krukowiecki, który stanął na czele rządu z niemal dyktatorską władzą.

Tymczasem wojska rosyjskie, dowodzone po śmierci Dybicza przez feldmarszałka Iwana Paskiewicza 6 września, po okrążeniu Warszawy od strony wschodniej, dalekim marszem przez mosty pod Włocławkiem zaatakowały miasto od zachodu. Po utracie Woli, gdzie podczas rosyjskiego szturmego zginął gen. Józef Sowiński, dowództwo powstania, nie widząc możliwości dalszej obrony stolicy, poddało ją.

Śmierć gen. Józefa Sowińskiego

Kilka tygodni później nastąpił rozpad sejmu, Rządu Narodowego i wojska, którego znaczna część przekroczyła granice Prus i Galicji.

W 1831 roku poeta rosyjski Aleksander Puszkina wyrażał potrzebę jak najszybszego stłumienia polskiego buntu. *Należy ich zdusić, powolność nasza jest męcząca. Dla nas bunt Polski to sprawa domowa, prastara, dziedziczna rozterka.* W sierpniu 1831 roku napisał

prześiąknięty szowinizmem wiersz **Oszczyrom Rosji**, we wrzeźniu po upadku Warszawy wiersz **Rocznica Borodina**.

Do upadku powstania i przegrania wojny w dużym stopniu przyczynili się niewierzący w możliwość zwycięstwa i w gruncie rzeczy lojalistycznie nastawieni wobec cara arystokratyczni przywódcy polityczni Adam Jerzy Czartoryski, Bonawentura Niemojowski oraz nieudolni dowódcy: generałowie Józef Chłopicki, Jan Skrzynecki, Jan Krukowiecki, Henryk Dembiński i Maciej Rybiński. Powstał nawet na ten temat wierszyk:

*Chłop nas zdradził,
skrzynka przyskrzyniła,
kruk oko wydziobał,
ryba zatopiła.*

OPRACOWANIE WŁASNE: RYSZARD JAŚKOWSKI

WYKORZYSTANO: WIKIPEDIA